

“ויבאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וגו”

רבקה אמנו היא הראשונה אשר כתוב עליה בתורה שהיא אהובה, כמש”כ (בראשית כה טז) “ותהי לו לאשה ויאהבה”. ונראה הטעם משום שאהבה עניינה תכלית החיבור והקורבה בין איש לאשה, כמש”כ (בראשית ב, כד) “ודבק באשתו והיו לבשר אחד”, ובמדרש (פרדר”א פל”ב) “שאהבת נפשו דובקת אחר אשתו שנאמר ודבק באשתו”, ורבקה אותיות קרבה, שמסוגלת היתה לקרבת האהבה.

ויצחק אבינו הוא הראשון אשר כתוב עליו בתורה שהוא אהוב, כמש”כ (בראשית כב ב) “את בנך יחידך אשר אהבת את יצחק”. ונראה הטעם משום שיצחק היה הראשון שנמול לשמונה, וברית מילה עניינו חיבור בין הקב”ה לישראל, שהרי ברית פירושו חיבור. ולכן המילה באבר החיבור.

ומשום כן מילה ביום השמיני דוקא, ששמונה הוא למעלה מן הזמן כידוע, וחיבור המוגבל תחת מאסרי הזמן היום ישנו ולמחר איננו, משא”כ חיבור שהוא למעלה מן הזמן הוא חיבור נצחי של ייפסק. וזה ענין שמיני עצרת ביום השמיני דוקא, שכתב רש”י (ויקרא כג לו) “עצרת היא, עצרתי אתכם אצלי כמלך שזמן את בניו לסעודה לכך וכך מים כיון שהגיע זמן ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם”. ולכאורה צ”ב, והלא לאחר אותו יום אחד שוב ייפטר, ועדיין אז יהא קשה עליו פרידתם. אלא נראה דלאחר העצרת ביום השמיני, נקבע החיבור בלמעלה מן הזמן, והוא חיבור נצחי שלא ייפרד לעולם.

וחיבור זה של ברית מילה הוא חיבור של אהבה, שהרי ברית מילה נקראת על שם אברהם, “להכניסו בבריתו של אברהם אבינו”, ובאברהם כתיב (ישעיה מא ח) “זרע אברהם אוהבי”.

ולכן מסוגל היה יצחק לחיבור האהבה, הן להיותו אהוב לאברהם אביו, והן להיותו אוהב את רבקה אשתו, והיינו תכלית החיבור והקורבה בין איש לאשה כאמור, ולכן רבקה תחילה לאהבת אישות, הראשונה שנאמר בה “ויאהבה”.

“אהבתי אתכם אמר ה’ וגו”

ונראה שאהבת יצחק לרבקה היא ההתעוררות דלתתא המביאה להתעוררות דלעילא של אהבה ה’ לכנסת ישראל, כמו שכתוב בהפטרה לסדר “ואלה תולדות יצחק וגו” בספר מלאכי (א ב) “אהבתי אתכם אמר ה’ וגו”. וזה מש”כ בזהר (ח”א קל”ג) “מאי האהלה, דאהדרת תמן שכינתא, בגין דכל זמנא דשרה קיימא בעלמא שכינתא לא אעדי מינה, ושרגא הוה דליקת מע”ש לע”ש והוה נהיר כל אינון יומי דשבתא, בתר דמיתת כבתה ההיא שרגא, כיון דאתת רבקה אהדרת שכינתא ושרגא אדליקה”. והיינו שחיבור יצחק ורבקה הוא החיבור עם השכינה.

וכן מצינו ביעקב אבינו כמה שכתוב (בראשית ל טז) “ויבא יעקב מן השדה בערב”, ובמדרש (הובא בתו”ש שם) “יעקב אבינו היה לו ארבע בתים לארבע אמהות, ובכל בית ובית היה לו שתי מצעות, אחת של שכינה ואחת שלו, וכשהיה יעקב בא לערב, באי זה מהן שהיה רואה השכינה שרויה בו היה בא ולן בו”.

ובזה מבואר הא דאיתא בגמ’ (סנהדרין כב ע”ב) “אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, שנאמר (ישעיה נד ה) כי בוועליך עושיך ה’ צבאות שמו”. וחזונו דילפינן ענין היחס בין איש לאשה לתתא, ממה שכתוב בענין היחס בין הקב”ה לישראל לעילא. ונראה הטעם, מאחר ונתעוררת היחס בין הקב”ה לישראל לעילא על ידי היחס בין איש ואשה לתתא, אם כן ככל שבוועליך עושיך ביחס דלעילא, כן בהכרח הוא ביחס דלתתא, שאין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי.

ואותה השראת השכינה שנהיה על ידי חיבור יצחק ורבקה היתה ניכרת בשלשה דברים, כמבואר בדברי רש"י (בראשית כה סז שם בשם ב"ר), "כל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת, וברכה מצויה בעיסה, וענן קשור על האהל, ומשמתה פסקו, וכשבאת רבקה חזרו". ובחזקוני פירש דענן קשור דוגמת נדה, ונראה דברכה בעיסה רמז לענין מצות חלה, ונר דלוק מערב שבת לערב שבת היינו נר שבת. נמצא, דאלו הן השלש דברים במתניתין (שבת לב ע"ב), "על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר".

ונראה בזה, ששלשה עניינים אלו כולם מענין החיבור והדיבוק בין איש לאשתו, דם נדות הוא מענין היכולת להוליד, וכדאיתא בגמ' (כתובות י ע"ב) "כשם שהשאר יפה לעיסה כך דמים יפים לאשה", ופירש"י שם, "יפין לאשה, למהר לה הריון". וכן איתא להלן שם בגמ', "כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובים". נמצא שדם נדות הוא מענין פרי הדיבוק איש באשה, כמש"כ (בראשית ב, כד) "ודבק באשתו והיו לבשר אחד", ופירש"י שם והיו לבשר אחד בולד.

וכן החלה היא מענין הולד, שבנים נמשלה ללחם, כמבואר במה שכתוב (שמואל א, ב ה) "שבעים בלחם נשכרו ורעבים חדלו, עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אמללה", ובמדרש (ב"ר ר"פ ע"ב) שבעים בלחם נשכרו (שמואל א, ב ה) זו לאה שהיתה שבעה בכבנים ונשכרה, ורעבים חדלו, זו רחל שהיתה רעבה לבנים וכו'. והרי ידוע דאיכא דומם חי צומח ומדבר, ונראה שהלחם בצומח כולד במדבר, שהלחם פרי הזרע הנזרע בארץ, וכן הולד פרי הזרע הנזרע באשה (ובאוה"ח האריך בענין זה).

ועוד, איתא בגמ' (בבא מציעא נט ע"א) "לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, שנאמר (תהלים קמז יד) 'השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך'", וחזינן דחיבור השלום בין איש לאשה תלוי בענין החטים (ונראה במה שכתוב בתהלים לעיל שם (קמז יד טו) "כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך. השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך", היינו משום שברכת הבנים אצל המדבר הוא כנגד חלב חטים אצל הצומח, כאמור).

וכן ענין הנר הוא מענין הולד, כדאיתא בגמ' (שבת כג ע"ב) "הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים", ופירש"י שם "דכתיב (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה".

ועוד, מצינו בנר ענין החיבור ודיבוק האהבה בין איש לאשתו, משום שאהבת איש לאשה נמשלה לאש, כמש"כ (שה"ש ח, ו ז) "כי עזה כמות אהבה וכו' רשפיה רשפי אש שלהבתיה. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה וגו'", ובמדרש (שהש"ר ח, ו) "כי עזה כמות אהבה, אהבה שאוהב האיש לאשתו שנאמר (קהלת ט ט) 'ראה חיים עם אשה אשר אהבת'".

ועוד, נר שבת הוא משום החיבור של שלום בית בין איש לאשתו, כדאיתא בגמ' (שבת כג ע"ב שם) "נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו", ופירש"י שם "שלום ביתו, והכי אמרינן לקמן (דף כה:): ותזנה משלום נפשי זו הדלקת נר בשבת, שבני ביתו מצטערין לישיב בחשך".

נמצא, אשה שלא נזהרה בעניינים אלו פגעה בשלמות החיבור בינה ולבין בעלה. ונראה דלכן מתה בשעת לידתה, שאותה שעה הראויה לשלמות החיבור של "והיו לבשר אחד" בהולדת הולד, נהפכה עליה לפירוד האשה מבעלה, וכן פירוד גופה מנשמתה, על ידי זה שמתה. (ובאמת כל פירוד איש ואשה עניינו מעין ענין המיתה, דאשתו כגופו של הבעל ובעל כנשמתה של האשה, כמבואר במדרש הנעלם על מה שכתוב (בראשית כד א) "ואברהם זקן בא בימים, שאברהם הוא הנשמה והגוף הוא שרה, ובזהר "גופא איה אתתא").

הבוחר בעמו ישראל באהבה

ונראה שהאמצעי של אהבת ה' לישראל היא נתינת התורה, וזה מה שכתוב "הבוחר בעמו ישראל באהבה", כלומר הבחירה של הקב"ה בנו היא אהבתו אלינו, ואהבתו בזה ש"בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". ולכן ברכת "הבוחר בעמו ישראל באהבה" חשוב כברכת התורה (ואף ברכת "אוהב עמו ישראל"), שהבחירה בכלל ישראל היא על ידי האהבה הטמונה בנתינת התורה.

וההתעוררות דלתתא בהא דישראל אוהבים את ה' באמצעות התורה, מביאה להתעוררות דלעילא דאהבת ה' לישראל. הרי ישראל אוהבים את ה' באמצעות התורה, כדכתיב (דברים ה, ה ו) "ואהבת את ה' אלקיך וכו', והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך", ופירש"י שם, "ומהו האהבה, והיו הדברים האלה, שמתוך כך אתה מכיר בהקדוש ברוך הוא ומדבק בדרכיו (ספרי ו ו)". ועל ידי זה מתעוררת אהבת ה' לישראל, כמו שכתוב (מלאכי א ב) "אהבתי אתכם אמר ה' וגו'", וכמבואר במשלי בקרי וכתוב, דכתיב (ח יז) "אני אהביה אהב", וקרי "אני אהבי אהב", ופירש"י "אהב, כמו אהב. אהבי, אהביה כתיב, אמר הקב"ה אני אהביה של תורה אהב". נמצא, דפירושו של הקרי אני אהב את אוהבי, כלומר אלה שאוהבים אותי. ופירושו של הכתיב אני אהב את אהביה, כלומר אלה שאוהבים את התורה. וזה מה שכתוב (ירמיה ב ב) "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך", ופירש הרוקח (פירוש הסידור קל"ג זכרונות) שהיינו החופה של מתן תורה, וכשם שאהבת כלולות היינו אהבת איש באשתו ואהבת אשה באישה, כן במתן תורה טמונה אהבת ה' לישראל וכן אהבת ישראל לה'.

מלחמת יון באהבת ה' לישראל

מבואר בחז"ל (תנחומא פ' וירא ה, וע' סוף מגילת תענית) שאמרו מלכות יון "אנו ישראל", והענין נראה שכפרה מלכות יון באותה בחירה של ישראל באהבה ואמרו שאין ישראל נבחר ואהוב לה' יותר מיון. ונראה דלכן היוונים שלחו ידם באותם העניינים שיש בהם ההתעוררות דלתתא המביא להתעוררות דלעילא של אהבת ה' לישראל, וכדיתבאר. גזרו היוונים בברית מילה שבת וראש חודש, וכולם עניינים של בחירת ישראל באהבה. ברית מילה היינו החיבור בין ישראל להקב"ה של אברהם אוהבי כאמור.

בשבת כתוב "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם", וברית היינו חיבור. ושבת עניינו חיבור של הבחירה בישראל דוקא ולא שאר האומות, כמו שאומרים בתפלת שבת "ולא נתתו ה' אלקינו לגויי הארצות, ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים, וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים" (וגוי ששבת במיתה). וחיבור של שבת היינו הבחירה של ישראל באהבה, כמו שנאמר בהמשך התפלה שם, "כי לישראל עמך נתת באהבה, לזרע יעקב אשר במ בחרת" (וכן אומרים בשבת "באהבה וברצון הנחלתנו", "מקרא קודש באהבה").

וכן בראש חודש נאמר "אהבת עולם תביא להם וברית אבות לבנים תזכור".

ועוד גזרו היוונים (כתובות ג' ע"ב) "בתולה הנשאת ליום הרביעי תיבעל להגמון תחלה", והרי מה שתיקנו חכמים (כתובות ב' ע"א) "בתולה נשאת ליום הרביעי" היה כדי לשמור על ההתעוררות דלתתא דקדושת האישות המביאה להתעוררות דלעילא דאהבת ה' לישראל. ועל ידי גזירת יון דבתולה הנשאת ליום הרביעי תיבעל להגמון תחלה פגעו בקדושת האישות בכלל, ובפרט פגעו בהתעוררות דלתתא הנובע מהא ד"אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי", שעל ידי הגזירה בעלה לא עשאה כלי אלא ההגמון, וממילא נפגם החיבור בין אשה לבעלה כיון דליכא כריתת ברית לבעלה, וממילא נפגמה ההתעוררות דלעילא ד"כי בועליך עושיך אמר ה' צבאות", שהיא היא ענין "אהבתי אתכם אמר ה'".

והוסיפו היוונים לפגוע באהבת ה' לישראל במה שהשפילו את מעלת חכמת התורה באמרם שאינו אלא כשאר החכמות, וממילא "אנו ישראל". שהרי אם חכמת התורה אינו אלא כשאר החכמות, א"כ אין יתרון באהבה הטמונה בנתינת התורה מן האהבה הטמונה בנתינת החכמה, והלא אמרו חז"ל (איכ"ר ב) "אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין". נמצא, על ידי מה שפגעו היוונים בהתעוררות דלתתא הנובע מהכרת מעלת התורה, נפגע התעוררות דלעילא של הבחירה בעמו ישראל באהבה, והוסיפו חיל לטענתם "אנו ישראל".

וטמאו כל השמנים

והשתא, העבודות במקדש נעשו לעורר השפע מלמעלה כמה שנאמר (שמות כ כא) "מזבח אדמה תעשה לי, וזבחת עליו את עלתיך וכו', בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך". ואיתא בגמרא (בבא בתרא כה) "הרוצה

שיחכים ידרים, ושיעשיר יצפין, וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום". והא דרוצה שיחכים ידרים וסימניך מנורה בדרום, נראה משום שעל ידי אש המנורה מתעוררת שפע האהבה הטמונה בתורה, וכדיתבאר.

הרי ד' רוחות, מזרח דרום מערב צפון, כהילוך השמש. זריחה במזרח, עלייה לדרום מלשון דר רום, הערב שמש במערב, ובליילה השמש בצפון, ששם השמש צפון ונסתר, כמה שנאמר (קהלת א ו) "הולך אל דרום וסובב אל צפון וגו'", ופירש"י שם "הולך אל דרום, לעולם ביום, וסובב אל צפון, לעולם בלילה".

ונראה שענין ד' רוחות כנגד ד' יסודות, מזרח אדמה, צפון מים, דרום אש, מערב רוח. ולכן מזבח אדמה במזרח כנגד יסוד האדמה, לעורר שפע כפרה על האדם שנוצר מן האדמה (מתחת מקום המזבח), שלחן בצפון כנגד יסוד המים לעורר שפע המטר ממנו מתברך הלחם, אש המנורה בדרום כנגד יסוד האש לעורר שפע חכמת התורה, וארון במערב כנגד יסוד הרוח לעורר השראת השכינה, שהשראת השכינה במערב כמבואר במדרש (לקח טוב בראשית א יד) "שכינה במערב לפיכך היה הארון במשכן במערב", והשראת השכינה עניינו ליסוד הרוח וכמה שנאמר (זכריה ד ו) "כי אם ברוחי אמר ה' צבאות", ופירש"י "אני אתן רוחי על דרוש ויניח לכם לבנות וכו'".

וברוח דרומית כח האש, משום שבדרום השמש דר ברום שמים, וכוחו במלוא עוזו. ונראה דארץ הדרום (בארץ ישראל) מקרי ארץ הנגב על שם ריבוי כח האש בה, ולכן היא נגב מן המים.

ואהבה נמשלה לאש כאמור, כמה שנאמר (שה"ש ח, ו ז) "עזה כמות אהבה וכו' רשפיה רשפי אש שלהבתיה. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה וגו'". וכן נאמר (שופטים ה לא) "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו", כלומר אהבתם בוערת כאש השמש בגבורתו.

ונראה דלכן בדגלים נסע דגל מחנה ראובן בדרום, משום שראובן כח האהבה כמו שאמרה לאה בעת שנולד (בראשית כט לב) "כי עתה יאהבני אישי". ואיתא במדרש (במדב"ר פ"ב) "באותות לדגליהם סימנין היו לכל נשיא ונשיא, מפה וצבע על כל מפה ומפה כו', ראובן אבנו (באורים ותומים) אודם, ומפה שלו צבוע אדום ומצוייר עליו דודאים", ודודאים מלשון דודים שהם פרחים המסוגלים לאהבת דודים, וכדאיתא בשכ"ט "למה נקרא דודאים שמרגילים דודים", ועל דרך זה בחידושי הרמ"ה (ובספר חמדת ימים בשם רבינו בחיי) שהם סגולה לעקרות להתעבר. ונראה מה שצבע אבנו ודגלו של ראובן אדום מצד כח האש.

והשתא, נראה דענין אש המנורה היינו חכמת התורה שטמונה בה האהבה, ובעבודת המנורה מתעוררת לתת ענין של "ואהבת" שבתורה, ועל ידי זה מתעוררת לעילא שפע של "אהבתי אתכם אמר ה'" שבתורה.

ונראה דלכן שבט לוי דוקא זכתה לעבודת המנורה, משום שאמרה לאה בלידתו (בראשית כט לד) "עתה הפעם ילוה אישי אלי וגו'", ובתרגום שם "הדא זימנא יתחבר לי בעלי", וכל עבודת שבט לוי הוא לחבר בין הקב"ה לישראל, ובמקדש הקרבת הקרבנות מלשון קורבה בין הקב"ה לישראל. וכן מה שכתוב אצל שבט לוי (דברים לג י) "וורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" נראה משום שעל ידי כח האהבה הטמונה בהוראת התורה מתחבר הקב"ה לישראל. והוראה מלשון הריון, והיינו החיבור בין איש ואשה שנתדבקו ונהיו לבשר אחד בולד ההריון.

ולכן נראה דעבודת המנורה על ידי אהרן הכהן דוקא, דתנן (אבות א יב) "הוי מתלמידי של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה", כלומר מדת אהרן מדת האהבה בהשגת השלום, שהוא שלימות החיבור בין אדם לחבירו ובין אדם למקום, והיינו על ידי קרבתן לאהבה הטמונה בתורה.

ונראה שזה ענין מה שנאמר אצל יון (בתפלת על הנסים) "להשכיחם תורתך", משום שהשכחה הוא הפירוד בין חכמת התורה לבין האדם, וכשם שמיתה פירוד הגוף מהנשמה, כן שכחה פירוד הדעת מן היודע, ואילו החיבור ביניהם הוא הזיכרון. ולכן אמרו חז"ל (ב"ר ב ד) "וחשך זה גלות יון, שהחשיכו עיניהם של ישראל וכו'", והרי חשך אותיות שכח כידוע, ומשום שהאור עניינו אהבת הדיבוק של הזיכרון בתורה, ואילו החשך עניינו ההיפך, הפירוד של שכחת התורה. ולכן היוונים "טמאו כל השמנים", ולא כתיב "ונטמאו כל השמנים", כלומר שממילא נטמאו, אלא "וטמאו כל השמנים", כלומר בזדון ובכוונה. ובכך פגעו בהתעוררות דלתתא דאהבת התורה שעל ידי הדלקת אש המנורה, וממילא נפגע התעוררות דלעילא של "ואהבתי אתכם אמר ה'".

כי עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה וגו'

ולהאמור יש לבאר מה שכתוב (שה"ש ח, ו ז) "שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך, כי עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה, רשפיה רשפי אש שלהבתיה. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה וגו'".

"שימני כחותם" פירש"י, "בשביל אותה אהבה תחתמני על לבך שלא תשכחני". ופירש הגר"א, "עד עתה לא היתה אהבה שלמה חקוקה בלבך לכך לא היתה נצחי וכו', שימני כחותם על לבך וכו' פירוש, שתהיה אהבתי קבועה על לבך כחותם, כי חותם אע"פ שנוטלין החתימה נשאר החותם, כן תהיה אהבתי אצלך". והיינו בדומה למש"כ אצל החיבור של ברית מילה "וחתם בבשרו אות ברית קודש".

"כי עזה כמות אהבה", פירש"י "האהבה שאהבתיך עלי כנגד מיתתי שאני נהרגתי עליך". ובמדרש (שהש"ר ח ו), "אהבה שאהבו דורו של שמד להקדוש ברוך הוא שאמר (תהלים מד כג) 'כי עליך הרגנו כל היום'". ונראה לפרש הכוונה בחנה ושבעה בניה, שאהבתם לה' עזה כמות, עד שקיימו בנפשם "ואהבת את ה' אלקיך בכל נפשך". "קשה כשאל קנאה", פירש"י שם "התגר שנתקנאו ושנתגרו בי האומות בשבילך", ונראה לפרש הכוונה בין שנתקנאו בישראל לומר "אנו ישראל".

"רשפיה רשפי אש שלהבתיה", נראה לפרש דהיינו אש המנורה, שהוא אש האהבה הטמונה בתורה כאמור. ונראה דמקרי שלהבת יה על שם הא דאיתא בגמ' (סוטה יז ע"א) "איש ואשה זכו שכינה ביניהן, לא זכו אש אוכלתן", ופירש"י שם, "שכינה ביניהם, שהרי חילק את שמו ושיכנו ביניהן יו"ד באיש וה"י באשה, לא זכו אש אוכלתן, שהקב"ה מסלק שמו מביניהם ונמצאו אש ואש". נמצא ששם ה' י"ה הוא כח הדיבוק בין הקב"ה לישראל. והא דלא זכו אש אוכלתן, היינו אותו כח האש של אהבה האמורה לחבר ביניהם, ומאחר ולא זכו נפגם אותו כח האש ופוגע בהם (ושו"מ בפירוש הגר"א בשה"ש שם, "והן י"ה דאיש ואשה כמו שאמרו בגמרא סוטה יז ע"א")

"מים רבים וגו'", פירש"י האומות, ובמדרש (שהש"ר ח ז) "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, מים רבים אלו אומות העולם שנאמר (ישעיה יז יב) הוי המון עמים רבים, לא יוכלו לכבות את האהבה, אהבה שהקדוש ברוך הוא אוהב לישראל, שנאמר (מלאכי א ב) 'אהבתי אתכם אמר ה'".

ונראה דעל ידי מסירות נפש החשמונאים ובני דורם לאהבת ה', זכו לתקן ההתעוררות דלתתא ד"ואהבת", ונתעורר על ידי כך התעוררות דלעילא ד"אהבתי אתכם אמר ה'", עד שנעשה נס במנורה, בשפע אהבה הטמונה בתורה, ונדלק לשמונה ימים, אהבת חיבור נצחית בין הקב"ה לישראל שהוא למעלה מן הזמן.